

Respect en zelfrespect in het onderwijs

Keuze tussen volgzzaam zijn en zelf-verantwoord keuzes maken

In de afgelopen zeven bijeenkomsten van 'Bezielde Onderwijs' heeft Marieke de Vrij inspiraties vrijgegeven, die mij uitnodigen om de essentie van respect te belichten en te zoeken naar de waarde ervan voor de leerkracht zelf, voor zijn relatie met anderen en voor zijn verbinding met de organisatie waarin hij werkt.

Wat is respect?

Respect is niet eer betonen, iemand boven jezelf plaatsen en zelf onderdanig worden.

Respect is het aanvaarden van alle vormen van de schepping: niets buitensluiten, niets veroordelen, maar met achting benaderen. In deze duale wereld betekent dit dat we alle 'lichte en donkere' aspecten in onszelf erkennen, in ons denken én in ons voelen én in ons lichaam én in ons handelen. We houden respectvol rekening met onze individuele verschillen, onze mogelijkheden én onmogelijkheden, met onze kwaliteiten én onze beperkingen. En we besteden er aandacht en tijd aan door het in handelen uit te drukken. We veroordelen niets, omdat verschillen een persoonlijk ontwikkeldoel in zich hebben. Door die te aanvaarden zullen we er een mooie levensweg mee kunnen bewandelen.

Te weinig respect toont zich in een soort onverschilligheid naar de ander én daarmee ook naar zichzelf. Dan kan men over grenzen gaan, geen rekening houden met, de baas spelen, macht en dwang uitoefenen, veroordelen en afwijzen. Handelwijzen die evenzo moedeloosheid en onmacht teweeg brengen.

‘Te weinig respect toont zich in een soort onverschilligheid naar de ander en daarmee ook naar onszelf.’

Uit balans

Kinderen en jongeren die nog levenslustig en energiek zijn, worden binnen ons onderwijs vaak zodanig beperkt dat zij zichzelf niet in volle omvang kunnen beleven. Dit geldt zowel voor de kleintjes, die toe zijn aan het spelend verkennen van hun lichaam en hun omgeving, als voor de pubers, die toe zijn aan emotionele en relationele ontwikkeling. Deze beperking wordt ondermeer veroorzaakt doordat leerkrachten onvoldoende tijd hebben om, naast de verplichtingen van de methode, hun begeestering te

delen met hun leerlingen. Dit is jammer omdat zij juist hiervoor het beroep gekozen hebben.

'Het systeem' eist dat ze 6-12 uur per dag, 5-7 dagen per week en 40-45 weken per jaar in dienst staan van de huidige onderwijsideologie: cognitieve capaciteitsvergroting.

In deze eis schuilt weinig respect, noch voor het individuele kind, noch voor de leerkracht zelf, omdat er geen ruimte is voor zelf-bevraging: waar gaan mijn interesses naar uit, waar ligt mijn leer-behoefte, wat past bij mij, hoe ga ik om met falen en teleurstellingen, hoe beleef ik dat?

De huidige programmerende vorm van onderwijs holt uit en levert daarmee een grotere kans op 'identiteit-loze' volgers. Het gevolg is dat we veel moeheid zien, lusteloosheid, burn-out, weerstand, onmacht en verdriet, door ontvreemding van het eigen natuurlijke ik, niet alleen bij de leerkrachten, maar ook bij de huidige leerlingen en menigmaal bij de leerlingen van vroeger...

Onze maatschappij als geheel is uit balans, zo ook de mens die daarin leeft en het onderwijssysteem dat daaruit voortkomt. De manier waarop in onze westerse cultuur onderwijs wordt gegeven, laat ons geloven dat kennis vergaren hét middel is om allerlei probleemsituaties in de toekomst te kunnen oplossen. Waar is de ruimte gebleven voor het anders denken? De creativiteit van de echte leermeester? Wat zijn we kwijtgeraakt? Zijn we bevangen door angst? Zijn we gevlucht in 'op alles grip te willen hebben' om akelige zaken te voorkomen?

De laatste decennia is de leerkracht 'gedwongen' volgzzaam geworden aan opgelegde leer- en beoordelingssystemen en

verstrengeld geraakt in een 'afrekencultuur'. Deze druk eist zijn tol in de vorm van verlies van menswaardigheid in het onderwijs, waar met name de leerkracht achteruitgaat bij zowel de leerling als de leerkracht. Het bewust worden van zelfrespect bij beide groepen zal die leerkracht weer kunnen vergroten. We mogen er weer vanuit gaan dat de mens alles in de kiem in zich heeft. Het behoeft slechts geactiveerd te worden; ofwel: ontwikkeld. De leerkracht kan dan weer worden ontheven van de oververantwoordelijkheid voor de resultaten van de leerling en de leerling kan zijn eigen leerkracht aanspreken.

Kennis is nog geen wijsheid

Er zijn, grofweg, twee soorten leren. De ene is leren door te leven, ervaringen op te doen, te onderzoeken, inzichten te verkrijgen, zelfkennis te bevorderen en eigen wijsheid te ontwikkelen. Het andere soort is leren door informatie te verzamelen, kennis op te doen, op te slaan en met elkaar te verbinden. In het onderwijs wordt voornamelijk deze tweede vorm aangeboden. Kennis is niet hetzelfde als wijsheid. De mens is meer dan zijn denkvermogen. En het leven is meer dan kennis verzamelen en toepassen. Marieke pleit ervoor om in scholen de opgedane kennis te verbinden met het leven van de leerling, waardoor het wordt tot doorleefde kennis. Tegenwoordig mogen op veel scholen de denk- en leervoorkeuren van de individuele leerling tot uitdrukking komen. Maar wát leert het individuele kind over zichzelf in school? Wanneer gaat het expliciet over zelfvertrouwen, eigenwaarde, zelfrespect en een liefdevolle verbinding met de ander, het ontwikkelen van zelf-kennis over de totale mens. Dat is er nog niet in het huidige onderwijs, ook niet altijd in de 'nieuwere' vormen. Het is echter wel noodzakelijk om de totale mens recht te doen, vanuit respect voor het natuurlijke wonder dat mens-en-leven is.

Moed en vrije keuze van de leerkracht

De leerkracht is de spil in het onderwijsproces. Hij/zij is degene die in het moment van leren invloed kan uitoefenen op de manier waarop dat leren wordt aangeboden. Hij mag zelfverantwoordelijk kiezen hoe hij zijn werk wil doen. Die vrije keuze heeft hij, dat is zijn menselijk geboorterecht.

' De leerkracht is de spil in het onderwijsproces. Hij mag zelfverantwoordelijk kiezen hoe hij zijn werk wil doen'

Er zijn echter twee vragen: is hij zich bewust van dit recht en heeft hij de moed de keuze te maken om een klein stapje te zetten in de richting van menselijke levensvulling, nu? Door in dit spanningsveld het leerplezier, de gezondheid en de zelfontwikkeling te verkiezen boven de druk van de verplichte taken, zal zijn zelfrespect groeien, zijn leerkracht toenemen en zal zijn zelf-verantwoordelijkheid zich versterken. Als de leerkracht dat éerst in zichzelf ontwikkelt, kan hij daarna gemakkelijker de leerling meenemen. Zo wordt de leerkracht uitgenodigd om het leren als onderdeel van het leven te beschouwen en daarnaar te handelen.

Marieke zegt over doorleefd handelen: *"Elke vakmatige kennis die de ethiek van het hart mist, vergaloppeert zich. Alle structuren die daaruit voortkomen in kortetermijndenken en langetermijnvisies, die de lemniscaat van hart naar denken en van denken naar hart niet gekend hebben, geraken tot misstanden"*.

De leerkracht zelf

Zichzelf serieus nemen is een onderwerp dat in het huidige onderwijs tijd en aandacht mag krijgen. De statistieken geven aan dat 18% van de leerkrachten burn-out is. Dat is slechts de openlijke registratie. In werkelijkheid is ca. 85% van de onderwijskrachten met burn-outklachten aan het werk. Dit is ontstaan doordat de leerkracht, toen hij jong was, onvoldoende lichamelijk, geestelijk en emotioneel bij zichzelf betrokken was. Daardoor kan hij zijn menselijke grenzen niet goed én niet op tijd opmerken. De moeheid wordt niet alleen stelselmatig genegeerd, maar ook veroordeeld.

Marieke: *"Alles wat de leerkracht in oververmoeidheid en lusteloos gedrag brengt en hem voorbij zijn identiteit doet functioneren, verzaakt ook het leven van de leerling"*.

Hoe fijn zou het zijn als de leerkracht uit respect voor de menselijke vermogens én onvermogens rekening zou houden met de dwingende houding van het verstand en de grenzen van het menselijk lichaam.

Leerkrachten mogen in hun werk geen vermoeidheid tonen. In het onderwijs is de gewoonte ontstaan om 'door te zetten'. Jezelf niet laten kennen wordt zelfs als deugd beschouwd. De leerkracht is hard naar zichzelf en daardoor ook dwingend naar de leerling. 'Het werk móet worden gedaan, anders krijgt de leerling niet voldoende kennis binnen... '.

Marieke: *"De leerkracht die te veel oppeppend bezig is, heeft te weinig vertrouwen in de zachtmoedige doorgang. Alles heeft zijn eigen tijd nodig voordat het duurzaam kan ontstaan. Leerkrachten mogen vertrouwen uitstralen in het natuurlijke ontwikkelingsproces. Het kind dient geleidelijk meegenomen te worden, zonder het kind al jong in flinkheidsgedrag te plaatsen..."*.

Als de leerkracht meer zou durven vertrouwen op de innerlijke ontwikkeling van de leerling, op het feit dat ontwikkeling óók doorgaat als hij er niet zelf bij betrokken is, dan zou hij minder druk hoeven uitoefenen op het leerproces. Dan zouden hij én zijn leerlingen hun eigen natuurlijke verantwoordelijkheid leren kennen op hun eigen terrein en die op hun eigen manier toepassen.

Marieke: *"Ieder kind dient te leren dat zaken niet zo maar komen aanwaaien en dat ieder talent soms offers zal vragen en beproeving in volhouding. De natuurlijkste vorm om dat te leren, is wanneer het onderwerp je hart heeft. Het huidige leerprogramma brengt kinderen in een onnatuurlijke uitstrekking in relatie tot leergierig blijven. Leerkrachten gaan lang door op momenten waarin de geest vrij dient te 'ademen', dient te ontspannen... anders ontstaat lusteloosheid..."*

De voorbeeldfunctie van de leerkracht

De leerkracht heeft een voorbeeldfunctie én hij bepaalt, door zijn leidinggevende positie en zijn gedrag, voor een zeer groot deel de inhoud en de manier van leren van de kinderen. Kinderen kopiëren. Als bepaald gedrag vaak voorkomt, denken kinderen dat het normaal is. De meeste leerkrachten gaan zó op in hun vak en hun verplichtingen, dat ze zich niet meer bewust zijn van wat ze met hun gedrag aan menselijke waarden laten zien. Ze nemen, bewust of onbewust, in dat gedrag de leerling mee.

Marieke: *"Als je als leerkracht hoofddenker bent, maak je leerlingen tot hoofddenkers. Als je vanuit je hart in verwondering tot het onderwerp kan spreken, dan verbaast je de leerlingen zo, dat ze er meer van willen weten. ... Voor de leerkracht is het ongelooflijk*

belangrijk dat hij zijn begeesting mag vasthouden... alleen een natuurlijk bewogen leerkracht kan natuurlijk bewogen leerlingen tweeebrengen".

Mededogen, een vorm van respect in de organisatie

Marieke nodigt de leerkracht uit om respect te hebben voor collega's en ook voor bestuurders: *"Er is vermoeidheid alom gaande. Echter de uitdrukkingsvormen waarin de vermoeidheid zich doet tekenen, zijn heel verschillend en daardoor ziet men de vermoeidheid bij de ander vaak niet zuiver aan. Een van de meest verwarrende zaken daarin is dat de veel-willendheid die op bestuurslagen gaande is, niet gediagnosticeerd wordt als zijnde voortkomend uit vermoeidheid."*

Marieke roept op tot begrip voor elkaar en te stoppen met oordelen en jaloezie. Respect voor de individuele diversiteit en de persoonlijke mogelijkheden geeft rust. Dit heeft een positief effect op de gezondheid van de mens én de organisatie, waardoor de leerkracht groeit en de innerlijke schoonheid van ieder individueel wezen zich moeiteloos kan openbaren.

Door:

Hanny van Putten

Consultant en coach voor life-based learning: www.hannyvanputten.nl
(in samenwerking met Heleen Fluitman: www.leerkrachtlijn.nl)